

Klasszikus héber nyelv 4.:

Szintaxis

BBN-HEB11-204

Koltai Kornélia, Biró Tamás

2014. október 15.

Ismétlés: igeragozás

Arnold & Choi 3, 3.1

Az ige morfológiája,
szintaxisa, szemantikája

Az ige: „cselekvést, történést, létezést kifejező szófaj”

- Szemantika: cselekvést, történést, létezést fejez ki.
- Szintaxis: a mondatban az igei állítmányi szerepet töltheti be.
- Morfológia:
 - Derivációs (képzési) morfológia és szóösszetétel: „igeként” viselkedik.
 - Inflektív (ragozási) morfológia: igeragozási paradigma (*conjugation*) szerint:
 - Idő/aspektus, mód, szám, személy, nem... + főnévi és melléknévi igenevek...

Az ige: „cselekvést, történést, létezést kifejező szófaj”

Morfológia:

- Derivációs (képzési) morfológia: a világ nyelveiben képzők és szóösszetétel.
 - De a sémi nyelvekben nincsenek képzők, és nincs szóösszetétel (kivéve constructus-os szerkezetet: főnévből [mn-ből] főnevet [mn-et] hoz létre), de vannak igetörzsek: igéből igét „képez”.
 - Főnévből igeképzés (denominális igék = *denominative verbs*)
- Infleksiós (ragozási) morfológia

Az ige: „cselekvést, történést, létezést kifejező szófaj”

Morfológia:

- Derivációs (képzési) morfológia
- Infleksiós (ragozási) morfológia: igeragozási paradigma (*conjugation*):
 - Idő/aspektus, mód, szám, személy (és nem, stb.) szerinti paradigma
 - *Non-finit* alakok: igenevek (*participium, infinitivus...*), stb. (Ld. a következő diát!)

Az ige: „cselekvést, történést, létezést kifejező szófaj”

Szintaxis:

- A mondatban az igei állítmányi szerepet tölti be:
 - Tehát van alanya, tárgya, stb.
 - [Első közelítésben] olyan cselekvés, történést, létezést fejez ki, amelyet az alany hajt végre, amely a tárgyra irányul, valamikor, valahol zajlik, stb.

→ *finit igealakok* (ragozott, személyragozott)
- Vagy egyéb szerepet tölt be...

Például főnévként, melléknévként, határozószóként viselkedik a mondatban.

→ *non-finit igealakok* (nem ragozott, nem személyragozott)

Mondatrészek: **alany**, **tárgy**, **eszközhatározó**...

(1) A **férfi** összetörte a **vázát** a **kalapáccsal**.

(2) A **férfi** összetörte a **vázát**.

(3) A **kalapács** összetörte a **vázát**.

(4) A **váza** összetört.

(5) A **szél** összetörte a **vázát**.

(6) # A **kalapács** összetörte a **vázát** a **férfival**.

Tematikus szerepek: ágens, páciens, eszköz...

(1) A férfi összetörte a vázát a kalapáccsal.

(2) A férfi összetörte a vázát.

(3) A kalapács összetörte a vázát.

(4) A váza összetört.

(5) A szél összetörte a vázát.

(6) # A kalapács összetörte a vázát a férfival.

Szintaxis (mondattan)

Mondatrészek

Az állítmánynak/igének van

- alanya
- tárgya
- eszközhatározója
- helyhatározója
- időhatározója
- ...

Szemantika (jelentéstan)

Tematikus szerepek

A cselekvésnek van

- ágense („logikai alany”)
- páciense („logikai tárgy”)
- eszköze
- helye
- ideje
- ...

Tematikus szerepek

(Forrás: Kiefer F. (szerk): *Strukturális Magyar Nyelvtan 1. Mondattan*, Akadémiai Kiadó, 1992, p. 902.)

- Ágens: cselekvő
- Experiens: pszichikai folyamat átélője
- Instrumentum: a cselekvés eszköze
- Jellemzett: tulajdonság, állapot hordozója
- Patiens: hatás, változás elszenvedője
- Természeti erő: önmagától, de önmaga által kontrollálhatatlan módon „működő” szereplő
- Lokális: hely
- Eredmény: záró állapot
- Irány: mozgás végpontja stb. stb.

Az igék típusai a vonzatszerkezetük szerint

- Intranszítív: egy vonzat (pl. alany = ágens vagy páciens)
- Transzítív: két vonzat (pl. alany = ágens és tárgy = páciens)
- Ditranszítív: három vonzat (pl. ágens és páciens és recipiens)
- Stb.

Az igék típusai a vonzatszerkezetük szerint

- Aktív: alany = ágens, tárgy = páciens
János becsukja az ajtót. A hat B-re.
- Passzív (szenvető): alany = páciens [ágens kifejezése opcionális]
Az ajtó becsukattatik [János által]. B-re történik hatás [A által].
- Mediális: nincs ágens, de van páciens.
Az ajtó becsukódik. B-re történik hatás (saját maga? más?).
- Statív: nincs ágens, nincs páciens, de van „jellemzett”
Az ajtó be van csukva. B van valamilyen állapotban.

Az igék típusai a vonzatszerkezetük szerint

- Reflexív (visszaható): ágens = páciens
Az ajtó becsukja magát. A hat A-ra.
- Reciprok (kölcönös): ágens 1 = páciens 2 és ágens 2 = páciens 1
Az ajtó és az ablak becsukja egymást. A hat B-re, és B hat A-ra.
- Kauzatív (műveltető): ágens 1 => páciens 1 = ágens 2 => páciens 2
A tanár becsukja az ajtót Jánossal. A hat B-re, hogy B hasson C-re.

Igeidő, igeszemlélet, akcióminőség

- Három, szorosan összefüggő fogalom. A pontos határok nyelvenként, nyelvcsaládonként, iskolánként és nyelvészenként gyakran változnak.
- Egy meghatározás (<http://www.glottopedia.org/index.php/Aktionsart>):

Grammatical aspect [= igeszemlélet] concerns the viewpoint from which a situation is viewed.

Aktionsart [= akcióminőség], by contrast, relates to the inherent temporal structure of a situation as determined by the predicate and the context.

The category of tense [= igeidő] describes the temporal situation of an action relative to the moment of utterance or some other temporal point of orientation.

Az igeörzsek szemantikája

Mi az, hogy „igetörzs”?

Avagy: a különböző szótárak eltérő logikája mögött mi húzódik meg?

- **Bibliai héber nyelvtanírási hagyomány**

- Kiindulás: gyök => alapjelentés
- Gyök+törzs => gyök jelentése + **igetörzs jelentése**
- Adott gyök különböző törzsekbe helyezve: mintha igéből igét képeznénk
- *Probléma:* az egyes törzsek jelentését nehéz szisztematikusan leírni.

- **Modern héber nyelvtanírási hagyomány**

- Kiindulás: tő => alapjelentés
- Tő = gyök + törzs
- Törzsek, mint igeragozási paradigmák (v.ö. latin, francia, orosz...)
- Adott gyök különböző törzsekben: vagy van szemantikai kapcsolat, vagy nincs.
- *Probléma:* általában több kapcsolat, mintha alternatív paradigmák lennének.

Qal

- Fientive (fientív, dinamikus)
- Statív

Niphal

- Passive (passzív, szenvedő)
- Middle (mediális ige)
- Reflexive (visszaható)
- Stative (statív)

Piel és pual

- Factitive
- Denominative (denominális – főnévből képzett – igék)
- Frequentative
- Declarative

Pual: a *piel* által kifejezett akcióminőségek passzív megfelelője.

Hithpael

- Reflexive (visszaható)
- Reciprocal (kölcsonös)
- Iterative (rendszeresen ismétlődő)
- Denominative (denominális – főnévből képzett – igék)

Hiphil és hophal

- Causative (műveltető)
- Stative
- Declarative
- Denominative (denominális – főnévből képzett – igék)
- Permissive (megengedő)

Hophal: a *hiphil* által kifejezett akcióminőségek passzív megfelelője.

Házi feladat

Következő órára: olvasandó + házi feladat

1. Elolvasni: 3.2-3.3 szakaszok (pp. 53–66).
2. Témaválasztás dolgozatra?
3. *Lamed-he* igék: az elsőéves tananyag átisméltése (összes törzs!)
4. Szabadon kiválasztott bibliai versekből
 - A mára összegyűjtött 15 igét:
(ha túl sok ige azonos törzsből, akkor keressenek továbbiakat)
 - besorolni a tankönyvi kategóriák (3.1 alpontjai: akcióminőség, stb.) szerint.

Papíron, a tanszéki titkárságon leadva. Határidő: **hétfő** dél (12:00).

Viszlát jövő szerdán!